

Fekete Csaba

Molnarus hebraizans*

Általában nem hiányzik a megmagyarosodott genfi zsoltárt méltató megnyilatkozásokból, hogy Szenci Molnár Albert költőisége jócskán meghaladta zsinórmértékét. Ambrosius Lobwasser meg Andreas Spethe elmarad attól az alkotói szinttől, ahogyan ő képes volt megszólaltatni Szent Dávid király és próféta imádságait strófikus és énekelt alakban. Még hozzá verselésünk majdcsak vaskorában, a genfi zsoltárok művileg változatos strófikája követelte virtuozitással, százötvenet százhuszonnégy dallamra. Még soká szokvány maradt a négyesorosság; és a vala-valás rímelés nem keltett megütközést. Költői és verstörténeti méltatásokban nem ritkán árnyék vetül a zsoltárokkal azonosult énekes könyörgőre (*homo orans*),¹ aki becsülte a mesterséget (*ars*), nem úgy, mint egyes spirituális hatások alá került kortársai, azonban ezt a *docta et eloquens pietas* tartozékaként művelte. Szándéka sem korlátozott költői (*poeta laureatus*) önfelemlésre. Ha magános kegyességet értünk (mint ő maga szerénykedő előszavában), ha gyülekezetit, opusa istentiszteletre, kultikus-szagrális szándékkal született.

Nem hiányzik a rangosabb méltatásokból az sem, hogy mennyire kötődött eközben —idegen földön töltvén élete javát— a magyar Bibliához, az istenes vénember elkötelező emlékével együtt, a Vizsolyi Biblia dikciója szövegszerűen miként hagyta rajta nyomát énekversein.²

Eközben mindmáig hiányzik annak illendő kimutatása, hogy egyúttal a héber eredeti (egykori szóval a *bötű*) sugalló példája, értése sem hagyta érintetlenül zsoldárköltészetét. Ennek a finoman rejtőzködő és a megverselésbe burkolt hatása nem mindenütt egyértelmű, és legkevésbé sem látványos.

Szenci Molnár Albert hebraizálván meghaladta Bogáti Fazakas Miklóst is, aki elsőnek vállalta a teljes Psalterium átköltését,³ aki azonban saját bevallása szerint csupán a görögre támaszkodhatott a latin mellett, a hazai unitárius és szombatos összefonódások ellenére neki a héber idegen maradt.

Alább néhány szemelvény a megmagyarosodott genfi zsoltárokkal kapcsolatban erre a főntebb körvonalazott himnológiai hiányosságra és liturgiátörténeti adósságra figyelmeztet.

* Készült az OTKA K 69093 számú pályázatának támogatásával.

¹ Volt olyan évforduló, mikor illetett hangoztatni (tartózkodó eufémizmussal vagy brutálisan megideologizálva), hogy Szenci Molnár hitvalló meghatározottsága mára teljesen elévült.

² Mérlegetésül: „Örök titok, s még senki sem tudta igazán megmagyarázni, mitől jó Károlyi Gáspár fordítása. Mert jó, az bizonyos, újabb és újabb javított kiadásait a mai napig sem tudta kiszorítani a használatból semmilyen új fordítás”. *A Biblia. Szemelvények Károlyi Gáspár fordításából Gustave Doré kétszázharminchárom illusztrációjával*. Bp. 1997. Utószó: SZABÓ András.

³ Máiig nem jelent meg, ezért nem is tudott róla Újfalvi Imre sem 1602-ben

Hol vonul be a Seregeknek Istene?

*Világi kapuk nyíljatok,
Fejetekeket feltartsátok...*

Szöveget ütött a 24/23. zsoltár (Domini est terra) 4. strófájának kezdősora Csomasz Tóth Kálmán fejébe, mert semmi ehhez hasonlót nem talált német és francia forrásaiban.⁴ *Ti kapuk, emeljétek fel az ti fejetekeket, és emelkedjétek fel örökké való ajtók...* — így a Vizsolyi Biblia. Elkanyarodik ettől a strófikus megverselés?⁵ Fordítások sora mai napig a hagyományt követi; *kapu* és *örökkévaló ajtó* van Szenci Molnár Albert hanauai és oppenheimeri kiadásában, Tótfalusi Kis Miklós Aranyas Bibliájában, Komáromi Csipkés Györgynél, az 1975-ös (1990-ben javított) protestáns fordításban, Kecskeméthy (Csapó) István 1936 körüli, de csak 2002-ben megjelent fordításában is. Mindegyiktől eltér tehát a genfi zsoltárvers. Hibázik-e?

Menti és magyarázza Szenci Molnárt a héber szöveg és értelmezése. A *pithé ólám* (פִּתְחֵי עוֹלָם) szerkezetben a *petah* (פֶּתַח) jelentése 'nyílás', erődített város (palota, templom) kapujáé; átvitt értelmű is.⁶ Az 'örökkévalóság'-ként fordított *ólám* (עוֹלָם) egyaránt felölel — múltbeli és időtartambeli értelemben —⁷ meghatározatlan, de folyamatos ősidőt, egyben jövődő korszakot. A bibliai héberben még nincs az a jelentésárnyalat (Buxtorfnál⁸ sem találjuk), amely a Talmudban már megvan; tudniillik, hogy az *ólám* az univerzum (kozmosz, κόσμος = aión, αἰών) megfelelője (szír, arám, arab nyomán).⁹ Az Ószövetség égről, földről, föld alatt valókról beszél. Lám, ismerte a héber szó *világ* (vö. „amíg világ a világ”) értelmét, értelmezését Szenci Molnár, és belefördította a zsoltárba. Miként a középkori templom béli kapuja is mintegy más világba átlépést sugall a hívőnek, s miként a szertartás is átvonulás más dimenzióba; feltárul a világ-mindenség bejárata, a teremtett Mindenség (Seregek) Ura bevonul dicsőségébe.

Korabeli tudós magyarázatok nyomán fogadhatta el ezt az értelmezést, el is tért itt a Vizsolyi Bibliától. Ehhez ismerősnek kellett lennie a *bötűvel*, a héber zsoltárok nyelvi értelmezésével és a *philologia sacra* korabeli segédeszközeivel; Heidelberg és Herborn szellemi környezetében bőven volt is rá lehetősége, hogy valóban ismerős legyen.

⁴ „[...] nem értem. (Lobwasser: Ewige thor [...] Marot: Huys eternalz) — Bán Imre úgy magyarázza, hogy itt a világ (=világegyetem) kapuiról van szó”. RMDT XVII/6. 422. — Marot: *Haussez vos testes, grans portaux, / huis eternalz tenez-vous hauts ...* Lobwasser: *Nun hebt auf euer Haupt, ihr Thor, / ewiger Thor, hebt euch empor ...*

⁵ Héberül: sz^éú, s^áráím, rásékhem, v^áhinnászú, *pithé ólám* (שָׂאוּ שְׂעָרֵיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם).

⁶ A vers elején a másik, város, templom, vár 'kapu'-ját jelentő *saar* (שַׁעַר) áll.

⁷ A Vizsolyi Biblia széljegyzete átvitt értelemben magyarázza: *Inti az Anya szent egyházat, hogy az hozzájuk menő királt, az Christust bé fogadják. Mert az Anya szent egyházat nevezik kapunak.*

⁸ Johann Buxtorf (1564–1629) korszakos munkái a *Manuale Hebraicum* (első kiadása 1602) és *Lexicon Hebraicum et Chaldaicum* (első kiadása 1607); a protestáns bibliai tudományosság egyik központjában, Herbornban ő volt segítőtársa Johann Piscator (1546–1625) professzornak a héberből fordított latin Ószövetség (1602–1603) munkálataiban.

⁹ A szó emez értelmét máig őrzi az ivrit, pl. a világháború *milhemet háólám* (מלחמת העולם), a világbéke *s^élóm ólám* (שָׁלוֹם עוֹלָם), a világhír *sém ólám* (שֵׁם עוֹלָם).

Költögeti-e a hajnalt Szenci Molnár?

Eredetileg így verselte meg az 57/56. zsoltár (Miserere mei Deus) 6. strófáját zsoltárköltőnk:

*Én nyelvem és lantom, már serkenj föl,
Isten dicséretire zöndölj föl!
Jó hajnalban én ágyamból fölkelek,
És éneklek nagy dicsőségedről:
Uram, téged minden népnek hirdetek.*¹⁰

Békétlenkedve átköltötte az 1948-as református énekeskönyv szerkesztője:

*Én nyelvem és lantom már serkenj föl,
Véletek, ím, a hajnalt keltem föl!
Jó reggel én is ágyamból fölkelek,
És éneklek nagy dicsőségedről,
Téged, Uram, minden népnek hirdetek!*

Nem elővélekedés nélkül történt ez a műtét. Az énekeskönyv előkészületei közepette vitatták, maradhat-e a korabeli bibliai tudományosság fényében (akkor ez a bibliakritika forráselméletének uralmát jelentette) Szenci Molnár zsoltára úgy, ahogyan a XVII. század elején ő vallotta és költötte? Íme, a Vizsolyi Biblia: *Serkenj fel, én dicsőségem, serkenj fel, én énekem és hegedűm, jó reggel felsejkenek.* Az 1975-ös protestáns fordítás: *Ébredj, lelkem, ébredj, lant és hárfa, hadd ébresszem a hajnalt!* Így van a revideált Károlyiban (1908) és Kecskeméthyénel.

Rítus-e, dicséret-e a hajnalodás oka?¹¹ Beleütközünk itt abba, a jobbat latolgatva, hogy melyik felfogás mihez igazodik? Szenci Molnár Albert a hébernek a Pfalz tudós környezetében megszokott értelméhez ragaszkodott.¹²

Megreggeledett? „Kel” a zsoltáros az 1948-as módosításban. Előbb ébresztő műveletre serkenti nyelvét–lantját. Azzal kész, hogy felkeljen ő is ágyából.

Nem így jó Molnár Albert! Ő is serkenti éneklésre nyelvét, és „zöndölésre” lantját. De mert ő nem reggel kel, hanem hajnalban (vagy hajnal előtt, mint a népdalban van), nem is kel hajnalt költögető praktikára.

Efféle nincs is, ha jól értjük, a héberben. Úgy érezték, a tranzitív igetörzs (hifil és cohortativus) ellenére is időhatározós szerkezettel magyaríthatják a hajnali sötétséget jelentő *sáhar* (שָׁחַר) szót, mert a gyakran hiányzó tárgyjelölő szócska itt sincs mellette. A fordítások előbb ezt az értelmezést támogatták:

¹⁰ De Bèze: *Sus donc, ma langue, ores reveille-toy, / psalterions, levez vous avec moy: / au point du iour ie laisseray ma couche ...* Lobwasser: *Wach auf mehr Ehr, / Psalter und Harf aufwach, / und dich mit mir zu Gottes Lob aufmach, / aus meinem Bett / ich früh vor Tag will steigen...*

¹¹ Az 1908-as revízió szerint másutt is van módosítás; egyben ez a Bárdos–Kodály-féle prozódia visszamenőleges érvényesítésére menlevél. Csomasz Tóth Kálmán H. Hasper elméletét követte, vö. FEKETE Csaba: „Szenci Molnár Albert zsoltárkiadásának mintája”, *Magyar Könyvszemle* CXIX (2003) 330–349; Uő: „Szenci Molnár zsoltárdallamainak forrása”, *Magyar Zene* XLII (2004) 37–47.

¹² Az illető vers: *úrá, kheróódi, úrá, hannével v'khinnór, áirá sáhar* (שָׁחַר אֲשֵׁרָה וְכִנּוּר וְהַנְּבֵל וְהָאֵרָה כְּבוֹדִי עִוְרָה הַנְּבֵל וְכִנּוּר וְהָאֵרָה שָׁחַר).

a (még sötét) hajnal a felzendülő ének környezete. Nem a hajnalra irányult kultikus tevékenység, nem a zene és hangszer varázsa hangsúlyos a Bibliában, ha hajnallik. Más fordítások gond nélkül ilyen megoldást követnek: *Wake up, my harp and lyre! I will wake up the sun...* (Good News Bible 1976). Jókor hajnalban kelt jó Molnár Albert hárfázni és Isten dicséretét énekelni, nem hajnalt költögetni. Mint a zsoldáros király és próféta. Akkor is, ha mások belegendolás nélkül egyéb (újabb) szokványra szavaznak.

Pillantsunk még egy zsoldárba. Rejtettebben kapcsolódik a korai (pirkadati) istendicsérethez; szótári jelentés szintjén is megokolva.

Istenkeresés vagy ébredés?

Jó Molnár Albert a 63/62. zsoldár (Deus Deus meus ad te de luce vigilo) első félstrófáját így magyaráztotta:

*Isten, te vagy én Istenem!
Jó reggel kereslek tégedet,
Hozzád óhajtoán, elepedett
Szomjúság miatt én lelkem.*¹³

Hozzá óhajt (áhítózik) — s nem hozzá ébred, mint az *ad te vigilo* magyarátsa szerint találjuk a 63/62. laudes-zsoldárban:

*Isten, én Istenem, tehozzád ébrednek virradatkor.*¹⁴

Keres, az imádkozó imádatának megnyilvánulásával Istent keresi.¹⁵ Rövidre fogva, Szenci Molnárral jellemezzük ezt is:

*Keressétek e kegyes Urat,
És az ő színet és hatalmát.*¹⁶

Elő a Vizsolyi Bibliát! *Én Istenem, én Istenem vagy te, jó reggel kereslek tégedet, az én lelkem szomjúhoz tégedet...* A fordításokban itt több az összhang, holott a szó szerkezet nem kevésbé kényes. Az *istenkeresés* általános, ébredés nem igen kap helyette hangot. Ez fontos. Ébrenlét vagy ébredés a vigyázó, őr dolga? A *vigil* — akár a templomot éjjel őrző papokat értjük, akikről Szenci Molnárral énekeljük: *vigyázván vagytok hűséggel* (134/133 — *Ecce nunc benedicite Dominum*), akár az őrálló tisztség prófétai megbízatását, vagy az Egyház ilyen tisztségét — dolga az, hogy ébren legyen, éberon virrasszon; nem az, hogy ébredessen, ha kezdődik a nap. Anyanyelvünkön virradással, a világosság felragyogásával érzékeltetjük ezt, a Biblia a fénynek a hegyek mögüli fellövellését megelőző, még

¹³ De Bèze: *O Dieu, ie n'ay Dieu forsque roy: / Dés le matin ie te reclame ...* Lobwasser: *Gott, du bist mein Gott allein, / Zu dir scheir ich, / wenn ich aufwache...*

¹⁴ *Latin-magyar zsoldároskönyv.* Keresztény Értelmiségiek Szövetsége, Szent Ágoston Liturgikus Megújulási Mozgalom, Budapest 1999².

¹⁵ Héberül: *לֹהִים, אֱלִי אַתָּה אֲשַׁחֲרֶךָ צְמָאָה לְךָ נַפְשִׁי כְּמָה לְךָ בְּשָׂרִי בְּאֶרְצְ-צִיּוֹן וְעַיִן בְּלִי-מַיִם* (אלהים אֱלִי אַתָּה אֲשַׁחֲרֶךָ צְמָאָה לְךָ נַפְשִׁי כְּמָה לְךָ בְּשָׂרִי בְּאֶרְצְ-צִיּוֹן וְעַיִן בְּלִי-מַיִם).

¹⁶ A versben párhuzamos a *báqas* és *dáras*; másutt is, például Ps 105,4. Az együtt járó szópárok (paratagmák) jellemzik a hébert, és nyomán az egyházi irodalmat; de más nyelvekben sem ritkák.

feketén sötétlő állapottal. A felragyogó sugár jel: lobbantsák a hajnali áldozat lángját, szóljon az istencsere a jeruzsálemi templomban, azaz Isten keresése, orcája, színe áhítása. Az örökdő papnak ez az egyik fő dolga.

Ismét a *sáhar* (שָׁחַר) szó! Nem a keresést szokásosan kifejező szavak (*dáras*, שָׁחַר meg *báqas*, בָּקַשׁ), amelyek szintén lehetnek '(rejtett értelem, főleg isteni sugallat, jel, tanács) felfejtése, megkeresése'. A vers másik felében az alélással, összeomlással (*ájéf*, עִיף) fenyegető szomjazás (*cámé*, צָמָא) áll. Testi létszükséglet szemléltet lelkiséget. Kiaszott sivatag, ahol ember nem marad életben víz nélkül. Szinte úgy, mint víz forrására, rá kell találnia pirkadatkor Istenre, megvilágosítására.¹⁷ A zsoltár titulusa is ilyen vidékre utal. A Júda pusztájának mondott hely kopár kősvatag. Víztelen, tehát nem élni való.

Van-e nyelvileg feljogosító adalékunk erre az értelmezésre? Van. *Aki jóra igyekezik, jóakaratot szerez* (Prv 11,27): itt a participiumos szerkezetben a *sáhar* ige (szorgos szándék) párhuzamos a kegyelmet, jóindulatot kereséssel (*báqas*). Ha az értelem (*parallelismus membrorum*) nem ellentétes, akkor csupán ugyanannak valamilyen szempontból hasonló vagy felfokozott jelentése található a vers másik felében (*sóhér* | *j'voaqés*, שָׁחַר | יִבְקֶשׁ). Ellenpélda: *keresnek engem* (*Istent*), *de meg nem találnak*. (Prv 1,28) Itt szintén a *sáhar* írja le a keresést. És nem csak itt. Még egy tucatnyi bibliai versben a nagyon szorgos vagy az 'idejekorán való keresés' jelentésárnyalata van,¹⁸ amilyen a hajnalvárás, a pirkadat pillanatának eltalálása. Még ha csupán véletlen jelentésátfedés, hasonló vagy azonos alakú igetövek származékai sugallnák, akkor is —szándékkal vagy szándékaltalanul— adott a hajnal és a keresés kapcsolata.

Tapad a magyar Biblia hagyományos szóanyagához is (*keres* | *eped*) Szenci Molnár. Másrészt ihleti az eredeti nyelv; szótárilag elkülönült jelentésárnyalat jelenik meg versében.¹⁹ Melyik milyen mértékben? Az ilyen mondattani finomságoknak az egyértelmű *alaktani* szabályokra való lefordítása kényes. Elfödi a ritmus (azaz a verssor, strófafelépítés) kedvéért vállalt kötelmek miatt tárgítással-szűkítéssel alkalmazott értelem szerinti magyarítás. A bibliai nyelv többletét szerencsés formálással alkalmazta a magyar zsoltár. Ösztönös nyelvi beleérzéssel? Aligha. Ezzel is, de nem csak ezzel, hisz olyan környezetben teltek munkás napjai a zsoltárosnak, ahol az értelmezési finomságok áttekintésére, elmélyült elemzésére alkalmas protestáns tudományos környezetben verselhetett. Volt, ha kellett, lexikális segédlete, nyelvi tanácsadója, ez egyáltalán

¹⁷ Nálad van az élet forrása, a te világosságod által látunk világosságot (36/35 — Dixit iniustus).

¹⁸ Bildád csitítja Jóbot: békés otthont ad Isten, ha keresed. (Job 7,21) Legbelül éjjel is őt keresi a próféta (Is 26,9). Elszánt és szívós mód, ahogy fűvet keres a vadszamar a kietlenben (Job 24,5); aki ily szorgosan keresi, bölcsességre talál. (Prv 8,17) Érv a porból: keresel, de nem leszek. (Job 7,21) Kerestem orcád, rád találtam — szól a csábító asszony. (Prv 7,15) Pap és vezető csak akkor keresi Isten orcáját, mikor rászorítja a büntetés (Hos 5,15) — itt *báqas* és *sáhar* áll párban. Fenyegetés: jön a baj, képtelen vagy elhárítani, nem tudsz rájönni (rákeresni: *ló téde'i sahráh*, לֹא תִדְעֵי שָׁחַרְהָ, miként Is 47,11. A bölcs atya megkeresi (kitalálja), hogyan tartsa fiát kordában. (Job 7,21)

¹⁹ Ritkább szavaknál nincs elég nyelvtörténetileg értékelhető adatunk, hogy végleg eldöntsük, két azonos alakú igéről van-e szó, vagy egyazon ige egészen eltérő két jelentéséről.

nem gátolta egyéni invencióját, inkább fokozta a szent ügy iránti nyelvi érzékenységét. Egyéni adottságai, kegyes tapasztalatai bármikor kiegészülhettek olyan nyelvi segédletekkel, amelyekkel nem minden zsolttárfordító számolt a későbbi időben. És a hazai szakirodalom sem igen számolt. Az újabban fel-táru-ló háttérben lappanghatnak soha fel nem térképezett szakirodalmi indítá-tások, tudós magyarázatok és magyarázó tudósok, meg sugalló vagy elrettentő példák a gazdag németországi zsolttárvevetációban.²⁰

A *jó reggel* történést szűkíthetnénk áhítózásra. Nem mondhatnánk többet, ha netalán sikerülne formailag szószerintibb hűséggel megoldanunk (és nem nyakatekerten) az énekelhető fordítás eme kényesebb pontját.

Vera theologia grammatica est. Természetesen a régiek értelmében, ahol ez bele-ágyazódott a retorikába, azaz ahol jelen voltak a később önállósult ágak, mint a nyelv pszichológiája, szociológiája és hasonlók.

Szenci Molnár elemzésének meghitt pontjain győződhetünk meg arról, a pu-ritánok állásfoglalása (noha egyoldalúan túlzott a liturgiát egészében tekintve) jól rámutatott zsolttárainak értékére, hogy közelebb járnak a *betűhöz, a héber eredetihez* a többinél.²¹ Ahol a verselési és éneklési kötöttségek engedték, ott akár a betű szerinti értelemben is, ahol pedig ez lehetetlen volt, akkor ott szellemisé-gében,²² de nem allegorikus vagy anagogikus, hanem inkább lingvisztikai értel-mű tágításban és kifejtésben.

Mindennek aprólékos kimutatása ígéretes, de meglehetősen kényes és mun-kás. Nem is volt rá vállalkozó. Annál több vállalkozó volt Szenci Molnár át-dolgozására, modernizálására. Mindig szinte teljesen amaz igyekezet nélkül, hogy megközelítette volna az ő bensőséges viszonyát a bibliai szöveggel, amely-ben pedig a héber is, azaz a *bötű* is mindenkor ott volt.

²⁰ Imre Mihály, Pojjákné Vásárhelyi Judit és Szabó András számos tanulmánya (közöttük Szabó András frissen megjelent *Bizontalan helyeken búdosunk* című monográfiája) kínálja a kutatnivalót Pfalz korábban alig feltárt szellemi környezetében.

²¹ „A’ mi illeti az emberi mesterséges szókkal formáltatott *Sóltároknak* akar *Franciai nótákra*, s-akar *Magunkéira* való éneklését az a’ szabados dolgok közzé való [...] De imez kettő meg kívánta-tik a’ dolognak vólta-szerént: egyik, hogy *mentül közeléb járjon s-egyezzen a’ Rhythmusokban* fog-laltatott *Sóltár az originalis contextussal* Istennek saját beszédével: másik ez, hogy azt lélekkel, érte-lemmel, és szívbéli indúttokkal énekelyünk [!] az Úrnak [...] Az *első*t nagyob részént *jóbban* követte a’ b. e. *Mólnár Albert a’ Franciai nótákra szabott Sóltároknak*; mint sem *mások a’ Magunkéira* szabot-takban, a’ mint ezt értelmes *egybevetésből* könnyen meg-ítélhetik a’ *tudósok*. S-ez az oka, hogy a’ *Franciai nóták* szerént inkább, mint sem a’ *Magyar nóták* szerént, *némelyek* [...] éneklék *ebéd és vatsóra után*, s-köz helyen-is kivánnják énekeltetni a’ *Sóltárokat*.” RMNy 2550; TOLNAI Dáli János: *Dáneus Ráca-I...*, Sáros-Patakon 1654. 102–104.

²² *Nosza, lantok és citerák | Zendüljetek meg muzsikák...* Itt ugyanaz a szószerkezet van a héberben. (vö. Ps 108,3) Szenci Molnárnál itt sincs „hajnalébredés”! Vö. De Bèze: *Psalterion, resoeil le-toy / harpe, ne demeure à requoy.*